

STROMENDE GROND
RUIMTE VOOR DYNAMISCH
GRONDVERZET IN DE UITERWAARDEN

PLAN VAN AANPAK FASE 2

oktober 2002

Inhoud

1	Plan van Aanpak	3
1.1	Stap 1: Inventarisatie	3
1.1.1	Aanvullen omgevingsanalyse	3
1.1.2	Aanvullen beleidsanalyse	3
1.1.3	Inventariseren	4
1.1.4	Formuleren voorlopige hypothesen	5
1.2	Stap 2: Definitie en analyse casus	6
1.3	Stap 3: workshop 1	7
1.4	Stap 4: Risicoanalyse	8
1.5	Stap 5: uitwerken Tussenresultaten	9
1.5.1	Toetsing aan wet-en regelgeving	10
1.5.2	Uitvoeringskosten	10
1.5.3	Aggregeren risico's	10
1.5.4	Onderzoeksvoorstel	11
1.5.5	Communicatieplan	11
1.6	Stap 6: workshop 2	12
1.7	Stap 7: Rapportage	13

HOOFDSTU

1 Plan van Aanpak

1.1STAP 1: INVENTARISATIE1.1.1AANVULLEN OMGEVINGSANALYSE*Doel*

De omgevingsanalyse uit Fase 1 uitbreiden door het interviewen van gemeenten en natuurbeweging.

Activiteiten

Het interviewen van vertegenwoordigers van gemeenten en natuurbeweging. Het gaat er hierbij om, na te gaan hoe de betreffende instanties denken over hun rol in het geheel in verhouding tot die van de andere actoren. Wat willen zij en hoe ervaren zij de huidige situatie? Op welke wijze, in welk stadium wil men 'instappen' en met welke gradatie van participatie? (Het is niet de bedoeling om in te gaan op details van de plannen).

Deelresultaten

Concreet resultaat van deze fase is een geactualiseerd rapport Omgevingsanalyse.

1.1.2AANVULLEN BELEIDSANALYSE*Doel*

Het uitbreiden van de beleidsanalyse naar mogelijkheden en knelpunten bij het in elkaar schuiven van de drie beleidsvelden 'ruimte voor de rivier', 'natuurontwikkeling' en 'bodembeleid en beheer'.

Activiteiten

- Beleidsarrangementen-analyse (actoren- en discoursanalyse = analyse van de waarnemingen en definities van de verschillende actoren), voortbouwend op eerdere bevindingen (van Haskoning en TNO): knelpuntenanalyse - op beleids- en beheersvlak - en draagvlakanalyse naar de daadwerkelijke bereidheid en het vermogen om deel te nemen in en mee te werken aan een fundamenteel nieuw beleidsarrangement.

- Het in kaart brengen van bottlenecks om te komen tot een echt nieuw beleidsarrangement.
- Het schetsen van een drietal beleidsscenario's.

Deelresultaten

Uitgebreide beleidsanalyse

Toelichting

Er is in feite sprake van vier beleidsarrangementen die in elkaar geschoven moeten worden: ruimte voor rivieren, natuurontwikkeling, bodembeleid en beheer en delfstoffenwinning.

Elk van die arrangementen kent zijn eigen mogelijkheden en knelpunten.

Daarbovenop komen de implicaties (mogelijkheden en knelpunten) van het in elkaar voegen, ten aanzien van discoursvorming, coalitievorming, hulpbronnen en regels.

De knelpunten en mogelijkheden worden in kaart gebracht en op grond daarvan worden mogelijke syntheses geformuleerd, inclusief de grenzen daarvan, in de vorm van een drietal scenario's. Daarbij wordt vooralsnog uitgegaan van de knelpunten zoals die reeds in de omgevingsanalyse en de bestaande beleidsanalyse zijn geïnventariseerd. Deze zullen worden toegespitst op de beleidspraktijk. Verder zullen knelpunten op het beheersvlak worden geïnventariseerd en gesystematiseerd.

Het onderzoek wordt gedaan aan de hand van documentenanalyse en door het houden van een extra interviews. De methode is gebaseerd op beleidsarrangementen-theorie, die werkt via lokaliseren van actoren en hun coalities, regels en hulpbronnen, en op de discoursanalyse, gericht op het blootleggen van de percepties en belangen van de actoren en de achtergrond daarvan.

Optie: een wat meer vernieuwende aanpak om de diepere knelpunten – en vooral de onderliggende discourses – ten aanzien van het verenigen van de diverse beleidsarrangementen in kaart te brengen en te duiden.

De aanpak is dan om andersom te beginnen, niet vanuit bestaande beleidsarrangementen, maar vanuit één nieuw beleidsarrangement dat wordt geformuleerd. Op basis van twee prioriteiten:

- Het beleidsveld Ruimte voor Rivieren krijgt prioriteit boven alle andere.
- Het basisuitgangspunt daarvan – te weten veiligheid tegen hoog water en natuurontwikkeling – is maatgevend te maken voor het gebruik van de bodem en daarmee de risicodefinities en uitvoeringsnormen.

Om dat te realiseren moet grondverzet mogelijk zijn. Om grondverzet mogelijk te maken zal gewerkt moeten worden met een risicoafweging die geen 100% garantie biedt op het uitbannen van ongewenste neveneffecten aan iedereen. Dit heeft ingrijpende gevolgen voor de regelgeving.

1.1.3

INVENTARISEREN

Doel

Het creëren van een solide basis voor de studie.

Activiteiten

De inventarisatie heeft betrekking op:

1. het optimaliseren van de wetenschappelijke inbreng;
2. lopende en voorgenoemen onderzoeksprogramma's;
3. informatie ten behoeve van het definiëren van de casus;
4. knelpunten.

- ad 1. Nagegaan wordt in hoeverre met het team van wetenschappers alle voor Stromende Grond noodzakelijke wetenschappelijke kennis kan worden gemobiliseerd. Er wordt gestreefd zowel naar interdisciplinaire als naar intradisciplinaire integratie en uitwisseling van kennis.
- ad 2. Inventarisatie van lopende en voorgenomen onderzoeksprogramma's vindt plaats gelijktijdig met het optimaliseren van de wetenschappelijke inbreng.
- ad 3. De bestaande ontwerpen van de Afferdensche en Deestsche Waarden vormen het uitgangspunt voor het definiëren van de casus. De betreffende gegevens zijn direct ter beschikking; aanvullende inventariserende werkzaamheden worden niet voorzien. Indien info, noodzakelijk voor de risicoanalyse, ontbreekt, wordt deze op basis van 'best professional judgement' ingevuld.
- ad 4. Het betreft een inventarisatie van algemene knelpunten voor zover deze niet reeds in de omgevings- en beleidsanalyse zijn gesignaleerd.

Deelresultaten

Concrete resultaten van dit onderdeel zijn:

- 1. een lijst van bij Stromende Grond betrokken wetenschappers/instanties met hun vakdisciplines;
- 2. een overzicht van lopende en voorgenomen onderzoeksprogramma's;
- 3. (reeds aanwezige) ontwerpen in het pilotgebied Afferdensche en Deestsche Waarden.

Toelichting

De te mobiliseren wetenschappelijke kennis betreft met name kennis op het gebied van aanwezigheid en gedrag van verontreinigende stoffen (mobiliteit, biobeschikbaarheid) en de effecten ervan op organismen, een en ander onder de condities zoals die in uiterwaarden voorkomen. Behalve chemische aspecten betreft het ook kennis van fysische rivierkundige processen als sedimentatie en erosie.

De inventarisatie is erop gericht om in eerste instantie de belangrijkste processen in de uiterwaarden te identificeren. Zij vormen de basis voor een verantwoorde kwantificering van de werkelijke effecten en risico's van de aanwezigheid van verontreinigende stoffen, in afhankelijkheid van zowel plaats als tijd.

Naast de technische kennis zal vanuit de sociale wetenschap de inventarisatie van in te brengen kennis gericht zijn op de aspecten van de sociale werkelijkheid binnen projecten in het rivierengebied. Hierbij gaat het over kennis op het gebied van samenstelling, wisselwerking en werking van groepen, machtsverhoudingen in en tussen groepen, geschreven en ongeschreven regels, opinies en discoursen, organisatorische of politieke netwerken alsmede communicatie en de effecten ervan. Deze kennis zal worden gemobiliseerd en ingezet bij de aanvullende omgevings- en beleidsanalyse en is daarnaast van belang voor de organisatie van fase 2 van het project Stromende Grond.

In Fase 1 is reeds gesignaleerd dat er door verschillende instanties relevant onderzoek wordt verricht en voorbereid. Door deze te inventariseren wordt een goede indruk verkregen van wat in de toekomst aan opvulling van leemten in kennis kan worden verwacht.

Doel

Het bijdragen aan de ontwikkeling van nieuwe uitgangspunten voor het omgaan met verontreinigde grond in uiterwaarden, gebaseerd op werkelijke risico's.

Activiteiten

Het formuleren van voorlopige hypothesen met betrekking tot de werkelijke risico's van de aanwezigheid van verontreinigende stoffen, in relatie tot bestaande en toekomstige bestemmingen van uiterwaarden.

Deelresultaten

Het concrete deelresultaat van deze stap is een lijst met voorlopige hypothesen.

Toelichting

Het formuleren van hypothesen op basis van de huidige wetenschappelijke kennis levert de nieuwe uitgangspunten voor het ontwerpen van rivierverruimingsplannen in combinatie met natuurbouw en delfstoffenwinning. De hypothesen, opgesteld met medewerking van een aantal vooraanstaande wetenschappers, moeten de beleidsmakers prikkelen om de bestaande regels nog eens kritisch te bekijken.

Kenmerkend voor de hypothesen zal zijn dat zij niet uitgaan van de absolute gehalten van verontreinigende stoffen, maar van eigenschappen als mobiliteit en beschikbaarheid in combinatie met concentratie en toxiciteit. Dat zijn immers de eigenschappen die de werkelijke risico's bepalen. Daarnaast zal zoveel mogelijk een clustering van analoog reagerende verontreinigende stoffen worden toegepast.

De hypothesen zullen niet alleen betrekking hebben op de situatie op korte en lange termijn na realisering van de maatregelen, maar ook op de omstandigheden tijdens de uitvoering.

Hantering van dit soort hypothesen verruimt naar verwachting de mogelijkheid van het gebruik van gebiedseigen verontreinigde grond voor de realisering van de gewenste ecotopen, hetgeen een belangrijke besparing op de uitvoeringskosten oplevert.

1.2**STAP 2: DEFINITIE EN ANALYSE CASUS***Doel*

Een casus die voldoet aan de uitgangspunten van de studie en die geschikt is voor de te verrichten risicoanalyses.

Activiteiten

1. Het definiëren van de casus, uitgaande van het bestaande inrichtingsplan van de Afferdensche en Deestsche Waarden in combinatie met de voorlopige hypothesen.
2. Het vervaardigen van ecotopen - en verontreinigingskaarten.

Deelresultaten

Concrete deelresultaten van dit onderdeel zijn:

1. een goed gedefinieerde casus die voldoet aan de uitgangspunten van de studie c.q. die geschikt is voor de te verrichten risicoanalyses;
2. ecotopen - en verontreinigingskaarten van de toekomstige zowel als van de huidige situatie.

Uitgangspunt voor het definiëren van de casus vormt het bestaande inrichtingsplan van de Afferdensche en Deestsche Waarden.

De verwachting is dat het plan als zodanig voldoende is uitgewerkt voor het doel van de studie. Voor wat betreft de bestemming van de verontreinigde grond is er sprake van een aantal alternatieven en varianten. Mede aan de hand van de voorlopige hypothesen worden twee alternatieven gekozen, waarop de risicoanalyses zullen worden toegepast. Voor de keuze zijn de uitvoeringskosten mede bepalend.

Van de gekozen alternatieven, worden ecotopenkaarten vervaardigd. Om vergelijking mogelijk te maken worden ook ecotopenkaarten van de huidige situatie gemaakt. Samen met de voorlopige verontreinigingskaarten van de huidige en de nieuwe situatie vormen de ecotopenkaarten de basis voor de risicoanalyse (zie. 1.4).

Ecotopenkaarten brengen het volgende in beeld:

- het reliëf;
- de bodemkundig – hydrologische situatie;
- de ecotoopindeling met doel- of gidssoorten voor vegetatie en fauna.

Verontreinigingskaarten geven aan waar de diverse verontreinigen liggen en in welke concentratie. Daarbij worden de diverse verontreinigende stoffen geclusterd overeenkomstig de voorlopige hypothesen (bijv. zware metalen, PAK's en oliën, persistente organische pesticiden etc.). De verwachting is, dat de bestaande bodemkwaliteitskaarten voldoende gegevens leveren voor het maken van de voorlopige verontreinigingskaarten.

1.3

STAP 3: WORKSHOP 1

Doelstelling

Informatie-uitwisseling op basis van:

- de omgevings- en de beleidsanalyse;
- de voorlopige hypothesen (in relatie tot de aanvaardbaarheid van risico's), de ecotopenkaarten en de voorlopige verontreinigingskaarten.

Activiteiten

Het voorbereiden en houden van een workshop.

Deelresultaten

- Een verslag van de workshop, dat gericht is op het definitief maken van de hypothesen en de aanvaardbaarheid van risico's en suggesties voor het opheffen van de in de omgevings- en beleidsanalyse gesignaleerde knelpunten.
- Definitieve hypothesen, verontreinigingskaarten en ecotopenkaarten.

Toelichting

In de workshop van twee dagen worden een aantal (maximaal 12) wetenschappers bij elkaar gebracht waarbij tenminste de volgende vakgebieden zijn vertegenwoordigd: bodemkunde (bodemopbouw, - chemie en - fysica), hydrologie, (eco)toxicologie, (micro)biologie, ecologie, natuurbouw, voedselketens, geologie en rivierkunde. Het verzoek tot deelname aan de workshop gaat gepaard met toezending van het eindrapport voor Fase 2 van Stromende Grond.

Na hun toezegging tot deelname krijgen de deelnemers de voorlopige hypothesen en de casus voorgelegd met het verzoek zich daarover zo concreet mogelijk en schriftelijk uit te spreken, met name wat betreft hun ideeën over het al dan niet verantwoord zijn van de voorlopige hypothesen. Deze uitspraken vormen de basis voor de discussies tijdens de workshop.

Op basis van de resultaten van de workshop worden de hypothesen definitief vastgesteld en de voorlopige verontreinigingskaarten indien nodig aangepast.

1.4

STAP 4: RISICOANALYSE

Doel

Het kwantificeren van de werkelijke risico's in de nieuwe en in de huidige situatie.

Activiteit

1. het uitwerken van de ecotoxicologische, humane en verspreidingsrisico's, zowel in de nieuwe als in de huidige situatie;
2. het aangeven van leemten in kennis.

Deelresultaten

Concrete deelresultaten van dit onderdeel zijn:

- 1 risicoanalyse;
- 2 overzicht leemten in kennis.

Toelichting

De risicoanalyse van de casus wordt verricht op basis van de definitieve hypothesen, verontreinigingskaarten en ecotopenkaarten. Daarbij wordt een duidelijk onderscheid gemaakt in de ecotoxicologische, de humane en de verspreidingsrisico's. Het veiligheids(=overstromings)risico speelt alleen een rol in de huidige situatie. De ontwerpen zijn immers gericht op een vermindering van het overstromingsrisico tot een algemeen geaccepteerd niveau.

De dynamiek van het systeem wordt bij de analyse nadrukkelijk meegenomen, met name door de veranderingen in de loop van de tijd (als gevolg van sedimentatie en erosie) in de beschouwingen te betrekken. Dit geldt zowel na realisering van de plannen als gedurende de uitvoering (opwerveling bij ontgraven onder water etc.).

De risico's van vervuilde bodemsystemen betreffen ecologie, mens en verspreiding.

De ecotoxicologische risico's worden bepaald door de opname van verontreinigende stoffen door flora en fauna en de accumulatie ervan via de voedselwebben.

In de risicobenadering gaat men uit van de route "bron-pad-bedreigd object".

In het pilotgebied wordt het sediment als bron gezien, het pad is het stofgedrag vanuit de grond, bepaald door de eigenschappen van stof en grond en de milieumomstandigheden van de grond. Het bedreigde object tenslotte, is het ecotoop en haar biologische representanten. Voor de bepaling van de humane risico's geldt dezelfde benadering. Op basis van de locatiespecifieke omstandigheden (zoals grondgebruik) en de verontreinigingssituatie

wordt nagegaan langs welke weg er blootstelling aan de verontreiniging kan optreden. Daarbij wordt zowel de overstroomde situatie als de droge situatie in de beschouwingen betrokken. Er worden risicoberekeningen uitgevoerd met bestaande computermodellen (bijv. SEDISOIL, CSOIL van het RIVM). De mate waarin de uitkomsten van de risicoberekeningen als werkelijk optredende risico's moeten worden beschouwd, zal worden geëvalueerd.

Het begrip 'verspreidings risico' bevat een aantal deelgebieden. De risicoanalyse zal, op basis van een inventarisatie van de 'state of the art', per deelgebied worden uitgevoerd. De onderscheiden deelgebieden zijn de risico's van verspreiding:

- naar het grondwater via uitloging uit de verontreinigde bodem en uit met verontreinigde baggerspecie of uiterwaardgrond gevulde putten;
- naar het oppervlaktewater uit dezelfde verontreinigingsbronnen;
- door middel van sedimenterosie bij hoge waterafvoeren, gezien vanuit de fysica;
- door middel van sedimenterosie, invloed van de ecomorfologie.

Rekening zal worden gehouden met de specifieke dynamiek van het uiterwaardensysteem:

- de grote peilfluctuaties, waardoor (een deel van) de bodem afwisselend onder water staat en weer droogvalt (van belang voor de uitloging);
- de sterk wisselende stroomsnelheden (van belang voor de sedimenterosie);
- de sterke seizoensdynamiek van de groei en sterfte van planten en dieren: de invloed van de seizoensdynamiek op de verspreiding en op de voor opname beschikbare fractie.

De risicoanalyse richt zich vooral op de zware metalen en de organische microverontreinigingen. Bij de zware metalen zijn met name de volgende processen van belang: redoxgevoelige processen, pH-gevoelige processen, oplosbaarheid, complexvorming, kinetiek van oxydatie/reductie-reacties bij sterk wisselende grondwaterstand, sulfaat/sulfide beschikbaarheid bij anaerobe fixatie. Dit soort processen bepalen de biobeschikbaarheid van zware metalen in grond- en oppervlaktewater en in de onverzadigde zone.

Bij de organische verbindingen spelen de volgende processen een rol: lokale sorptie, seizoensafhankelijke afbraak onder aerobe en anaerobe condities en seizoensafhankelijke variatie in de productie van organische stof in verband met de invloed ervan op de opgeloste concentratie c.q. de biobeschikbaarheid.

Het overzicht van de leemten in kennis vormt, samen met de geïnventariseerde lopende en voorgenomen onderzoeken (zie par. 1.1.3) de basis voor het op te zetten onderzoeksvoorstel annex monitoringsprogramma (zie par. 1.5.4).

1.5

STAP 5: UITWERKEN TUSSENRESULTATEN

Deze paragraaf beschrijft de volgende onderdelen:

- toetsing van de risicobenadering aan de huidige wet- en regelgeving;
- kostenvergelijking van plannen conform de risicobenadering respectievelijk conform de benadering volgens de huidige wet- en regelgeving;
- aggregeren van de risico's;
- onderzoeksprogramma;
- communicatieplan.

1.5.1 TOETSING AAN WET-EN REGELGEVING

Doel

Doen van aanbevelingen ten behoeve van beleid.

Activiteit

Toetsing van de nieuwe plannen aan de bestaande wet – en regelgeving.

Deelresultaten

Een overzicht van waar de risicobenadering ‘botst’ met de huidige wet – en regelgeving.

Toelichting

De toetsing van de nieuwe plannen aan de bestaande wet – en regelgeving geeft bouwstenen voor aanbevelingen voor toekomstig beleid.

1.5.2 UITVOERINGSKOSTEN

Doel

Inzicht in de financiële consequenties van de risicobenadering.

Activiteiten

Het globaal ramen van uitvoering van de plannen conform de risicobenadering respectievelijk conform de ABR-benadering.

Deelresultaten

Concrete deelresultaten zijn:

- globale kosten raming bij uitvoering conform risicobenadering;
- idem conform ABR-benadering.

1.5.3 AGGREGEREN RISICO'S

Doel

Aggregeren risico's in nieuwe en huidige situatie en vergelijken met andere, algemeen geaccepteerde bestaansrisico's en 'natuurlijke' ecologische risico's.

Activiteiten

Door de aanwezigheid van een breed scala aan risico's is het van belang de uniformiteit in beoordeling te bewaken.

Aan de hand van de RISMAN-methode (ontwikkeld door RIB, Rijkswaterstaat, TU Delft en anderen) zullen de risico's op de drie genoemde gebieden worden achterhaald door middel van interviews. De risico's worden met de RISMAN-methode ingeschaald op kans en effect, zodat een risicorangorde ontstaat. In workshops met 'eigenaren' van risico's en actiehouders van risico-mitigerende maatregelen (soms zijn dit dezelfde instanties) worden de risico's en (eventuele) maatregelen besproken. Rekening wordt gehouden met afzonderlijke workshops voor ecotoxicologische, humane en verspreidingsrisico's. Om een uniforme presentatievorm te waarborgen worden de workshops begeleid door dezelfde risicomanager.

Deelresultaten

Kwantitatief inzicht in de ecotoxicologische, humane en verspreidingsrisico's in relatie tot andere risico's, neergelegd in een eindverslag.

Toelichting

De aggregering van risico's in relatie tot andere risico's, in combinatie met een gerichte, open communicatie (zie 1.5.5), kan leiden tot een meer met de werkelijkheid overeenstemmende beeldvorming van het omgaan met verontreinigde grond, niet alleen in uiterwaarden, maar ook in analoge situaties elders. Dit laat onverlet de noodzaak tot het opvullen van leemten in kennis door middel van uitvoering van een onderzoeksprogramma dat is gericht op de toetsing van de hypothesen die aan de nieuwe benadering ten grondslag liggen.

1.5.4**ONDERZOEKSVOORSTEL***Doel*

Het toetsen van de hypothesen en het opvullen van leemten in kennis.

Activiteiten

Het opstellen van een onderzoeksvoorstel.

Deelresultaten

Onderzoeksvoorstel.

Toelichting

De risicobenadering wordt ontwikkeld aan de hand van hypothesen, gebaseerd op de huidige wetenschappelijke kennis. Op dit moment wordt veel onderzoek verricht dat gericht is op uitbreiding van die kennis en dat relevant is voor deze studie. Bovendien staan er diverse relevante onderzoeksprogramma's op stapel. Een en ander wordt geïnventariseerd in stap 1. Uitvoering van de lopende en op stapel staande programma's zal leiden tot het opvullen van leemten in kennis. Het signaleren van eventueel overblijvende leemten in kennis vormt een onderdeel van deze studie. Hiervoor zal een aanvullend onderzoeksvoorstel worden opgesteld. Dit onderzoek zal voor een groot deel het karakter hebben van een monitoringprogramma ter toetsing van de hypothesen.

1.5.5**COMMUNICATIEPLAN***Doel*

Het doel van het communicatie – annex besluitvormingsplan is het aangeven van de manier waarop naar politiek, bestuur en maatschappij moet worden gecommuniceerd om te komen tot een meer met de werkelijkheid overeenstemmende beeldvorming van het omgaan met verontreinigde grond c.q. het accepteren van de risicobenadering.

Activiteit

- 1 Actualiseren en aanvullen doelgroepanalyse uit de omgevingsanalyse.
- 2 Opstellen communicatiestrategie.
- 3 Opstellen 'gereedschapskist' (middelen en media).

- 4 Opstellen planning en maken van afspraken over inzet partijen
- 5 Opstellen besluitvormingstraject.

Deelresultaat

En strategisch communicatie- en besluitvormingsplan.

Toelichting

In nauw overleg met het consortium wordt een communicatie- en besluitvormingsplan opgesteld. Hierin is uitgewerkt hoe, wanneer en in welke mate de gebiedsactoren in het proces zijn betrokken en wie daarin welke rol spelen. Het consortium kiest bewust voor een communicatie- *én* besluitvormingsplan omdat uit Fase 1 blijkt dat het niet alleen gaat om communicatie maar ook om de uiteindelijke besluitvorming. Dit plan is zowel strategisch (wanneer en hoe communiceren we) als operationeel van aard (welke middelen zetten we in voor welke doelgroep). We streven naar het opstellen van een flexibel (dynamisch) werkdocument, het plan wordt uitgewerkt tot het niveau van verantwoordelijkheden. Het plan bevat ten minste de volgende elementen:

- De communicatiedoelen en -doelgroepen (mede op basis van de omgevings- en beleidsanalyse): wat is de rol van de betrokken partijen bij het presenteren van het werkboek?
- Communicatiestrategie: wat is de mate van openheid, hoe benaderen we de verschillende doelgroepen, hoe is de fasering in tijd, wat zijn de kenmerken van de communicatie, et cetera.
- De in te zetten middelen en media: de uiteindelijke inzet van middelen hangt af van de gekozen communicatiestrategie.
- De planning van de activiteiten, zowel op korte als op lange termijn.
- Afspraken over inzet van de verschillende betrokken partijen, oftewel hoe ziet de organisatie van de communicatie eruit?
- Besluitvorming: wanneer moet waarover en door wie een besluit worden genomen.

1.6

STAP 6: WORKSHOP 2

Doel

Definitieve vaststelling van de risicobenadering.

Activiteiten

Voorbereiden, houden en verslaan van de workshop.

Deelresultaten

Consensus bij de wetenschappers over de risicobenadering inclusief het communicatie – en besluitvormingsplan.

Toelichting

De resultaten van de risicoanalyse, de uitgewerkte consequenties en het communicatie – en besluitvormingsplan worden voorafgaand aan de workshop aan de deelnemers toegezonden. Deze vormen de basis van de discussies.

1.7

STAP 7: RAPPORTAGE

Doel

Op basis van de voorgaande activiteiten zal een eindrapportage worden samengesteld in de vorm van een werkboek. Hierdoor worden alle deelresultaten toegankelijk gemaakt voor alle actoren in het rivierengebied.

Activiteiten

- 1 Opstellen werkboek.
- 2 Eindredactie.
- 3 Drukwerk.

Toelichting

Het consortium ziet het volgende als inhoudsopgave voor het werkboek:

1. Inleiding (aanleiding, doel, inhoud, aanpak)
  2. Uitgangspunten: kader waarbinnen is gewerkt
  3. Beschrijving projectgebied
  4. Hypothesevorming
  5. Risicoanalyse
  6. Communicatieplan
- Bijlagen: kaartmateriaal, lijst met wetenschappers, etc.